

Шевела В.О.

студент,

Науковий керівник: Козаченко А.І.

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН,
ЗГІДНО ІЗ «ЗВЕДЕННЯМ ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ»
1857 РОКУ ВИДАННЯ**

Питання правового становища національних меншин є актуальним, адже ставлення до національних меншин є показником культурного розвитку держави. Дослідженням цієї проблеми займалися такі науковці, як Е.С. Муратова, Я.А. Канторович, Г.Б. Сліозберг, М.С. Іоффе та А.А. Сергеев. Російська імперія проводила нетолерантну політику стосовно національних меншин, видаючи різні закони, укази, положення, які суттєво обмежували права людини. Одним з таких нормативно-правових актів є «Зведення законів Російської імперії» 1857 р. (далі – Зведення 1857 р.).

З початку підкорення Криму Російською імперією відбулося декілька великих хвиль еміграції кримськотатарського населення до Османської імперії. Царський уряд проводив політику національної дискримінації, і його метою було зробити Крим без кримських татар, тому він був вельми зацікавлений в їхній еміграції. Цим законом були введені численні обмеження пересування народів державою. Згідно зі ст. 313 Зведення 1857 р., татари мали право покидати місце своєї осілості тимчасово, повідомляючи про це своє сільське товариство – місцеві органи влади [1, с.67]. Лише за кілька років втекло з-під російського гніту більше, ніж 200 000 людей до Османської імперії. Дорогою загинули близько третини біженців. Якщо в 1850-ті рр. татари складали 77,8% від усіх жителів Криму, то до 1864 р. – 52% [2, с. 198]. З кожним роком їх доля зменшувалася. Права греків й вірменів теж зазнали утисків. Основним їхнім заняттям була торгівля. Російський уряд перекрив їм канали збуту для витіснення такого роду конкурентів російським купцям. Вслід за кримськими татарами відбулися масові еміграції греків до Османської імперії.

Згідно із «Статутом про паспорти й втікачів», який є частиною «Зведення 1857 р., «євреям дозволялося постійне проживання в губерніях: Віленській, Волинській, Гродненській, Катеринославській, Ковенській, Мінській, Подільській, і в області Бессарабській» [1, с. 5]. Також дозволялося селитися в Київській губернії, крім міста Києва взагалі; в Херсонській губернії, крім міста Миколаєва; в Таврійській губернії, крім міста Севастополя. Згідно зі ст. 33, Севастопольський і Миколаївський Військовий Губернатор міг надати право проживання в цих містах вдовам і матерям нижніх чинів з євреїв, що знаходилися на службі у морському відомстві у згаданих містах, але тільки за єдиної умови, якщо достовірно буде встановлено, що ті були німецькими і не мали змоги прогодувати себе. «В губерніях Чернігівській і Полтавській євреям дозволено постійне проживання тільки на тих землях, котрі придбані

вже ними за законними актами до видання положення 3 травня 1855 року, і потім не дозволяється їм жодних нових придбань земель у зазначених двох губерніях для власного поселення чи для поселення своїх одновірців» [1, с. 5].

В Бессарабській області заборонялося проживати євреям у найманих будинках, корчмах, млинах та інших закладах такого типу. Не дозволялося жити і на вулицях, що вели до храмів, соборів та церков. Згідно зі ст.34 Зведення 1857 р., існувала заборона не тільки будувати нові будинки в місті Кам'янці-Подільському, а й купувати вже готові; єдиними дозволеними місцями для будинків були частини міста, що називалися Російськими й Польськими фільварками. Такі обмеження мають ознаки гетто.

Маючи у власності майно на кшталт млина, корчми або іншого подібного, було суворо заборонено євреям передавати у власність це все своїм одновірцям. Проте існувала норма, що «на випадок необхідності вони могли це уступити за взаємною згодою жителям із християн, але в жодному випадку не євреям» [1, с. 7]. Російський уряд усіяко хотів асимілювати національні меншини, щоб уникнути повстань національно-визвольного характеру. На практиці можна було спробувати прийняти християнство. За такої умови деякі обмеження могли бути знятими, але все одно де-факто основна маса заборон залишалася, тобто це не було вирішенням проблеми.

Існувало багато обмежень на зайняття представницьких посад національними меншинами. Наприклад, за ст. 799 Зведення 1857 р. євреї могли займати лише третину місць за будь-яких умов; посада голови та інші дві третини залишалися за християнами в обов'язковому порядку. Насправді набагато менше представників цієї національності могли займати місця в цьому органі. Фактично, вони могли бути більшістю в населеному пункті, в якому проживали; але обов'язково, згідно з законом, повинні бути меншістю в місцевих органах влади. Вибори євреїв в «смузі осілости» проводилися обов'язково окремо від виборів християн. В ст. 804 Зведення 1857 р. наголошується, що «євреї не допускалися на такі міські посади, які могли бути надані виключно християнам або, за родом обов'язків, не можуть бути із зручністю та пристойністю доручені євреям» [3, с. 609]. Введення цих обмежень було нібито реакцією на створення конкуренції єврейськими купцями російським, проте, це нововведення було проявом релігійної нетерпимості стосовно цього народу. Кримські татари також вважалися дуже небезпечними для російського уряду через ризик повстань, тому допускалися на громадські посади досить обмежено.

Таким чином, Зведення законів Російської імперії 1857 р. закріплювало на законодавчому рівні дискримінаційну політику. Порушувалося право на вільний вибір місця проживання. Вводилися заходи, що обмежували вільне пересування національних меншин країною. Зазнавали утисків такі права людей, як право на вільне спілкування рідною мовою, на володіння і розпорядження власним майном, на освіту, на свободу релігійних переконань. Аналізуючи Зведення 1857 р., було доведено, що Російська імперія нехтувала основними правами людини, які є однією з найбільших цінностей. Цей нормативно-правовий акт є точним віддзеркаленням політики самодержавства стосовно національних меншин: українців, кримських татар, євреїв, вірмен, греків та ін.

Список використаних джерел:

1. Свод законов Российской империи Издания 1857 года. Том XIV. Уставы о паспортах, о предупреждении преступлений, о цензуре, о содержащихся под стражею, и о ссыльных. – Спб.: В тип. Его Императ. Вел. Канц. – 909 с.
2. Сергеев А.А. Уход таврических ногайцев в Турцию в 1860 году // Извест. Таврич. учен. архив. комис. – 1913. – Т. 49. – 200 с.
3. Канторович Я.А. Законы о состояниях: (свод законов Т. IX, из. 1899 г., по Прод. 1906, 1908 и 1909 гг.): с разъяснениями, извлеч. Из: Кодификационной объяснительной записки к Законам о состояниях, узд. 1899 г. [и др.] / Сост. Я.А. Канторович. – 2-е изд., значит. доп. – СПб.: Изд. Юрилич. кн. Склада «Право», 1911. – XX, 1032 с.